

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ ЯПОНЦІВ

В японській антропологічній науці поширеною є думка про те, що серйозні та систематичні дослідження календарних звичаїв в Японії розпочалися тільки у 1910-х рр. ХХ ст. Але передумови для цього були створені ще в період Едо (1603 – 1867). Відомий тогочасний японознавець Мотоорі Норінага (1730 – 1801) писав у своєму есе, зокрема, таке: “У селах й досі залишається багато вишуканих традицій. Цікаво було б просто ходити по селах, уздовж моря та по горах і записувати їх”¹. З точки зору сучасних досліджень подібна фіксація етнографічного матеріалу відбувалася без певної методики, належного його аналізу та узагальнення. Серед робіт цього періоду можна згадати 170-ти томне есе під назвою “Сідзірі”² Аmano Садакаге (1663 – 1733), “Кіюсьоран”³ Кітамура Нобуйо (1784 – 1856) та “Кінсей-фудзокусі” (Історія народних звичаїв Нового часу)⁴ Кітагава Морісада (1810 – 1867), 7-ми томний “Сеію Дзаккі” (Щоденник Західних мандрів) та 12-ти томний “Тою Дзаккі” (Щоденник Східних мандрів)⁵ відомого географа Фурукава Косьокен (1726 – 1807), а також 7-ми томний “Хокуецу-сеппу” (Зошит із сніжної країни Хокуецу)⁶ Судзукі Бокусі (1770 – 1842), “Тонегава-дзусі” (Енциклопедія з малюнками з річки Тоне)⁷ Акамацу Йосікадзу. Найвідомішою серед них була “Масумі-юран-кі” (Подорожні записи Масумі)⁸ автора Сугае Масумі (1754 – 1829), з якої можна дізнатися багато цікавого про тогочасні народні свята. Пізніше відомий вчений Ясіро Хіроката зробив спробу здійснити масштабне дослідження, для чого розіслав до всіх японських провінцій анкети, що мали назву “Фудзоку-тоідзьо” (Лист із запитаннями щодо народних звичаїв)⁹ (1813), на які надійшли відповіді з 20-ти регіонів країни.

Починаючи з періоду Мейдзі (1868 – 1912) під європейським впливом почався розвиток різних наукових галузей. У 1884 було засновано *Токіо дзінруї-гаккаї* (Асоціацію Токійських антропологів) на чолі з антропологом Токійського університету Цубої Сьогоро (1863 – 1913). Тогочасна антропологія як наука містила в собі велику кількість галузей, однією з яких була етнографія.

Наступний етап у розвитку етнографічних досліджень в Японії пов’язують з Янагіта Куніо (1875 – 1962), “батьком” японської етнографії, який у 1907 році заснував *Кьодокаї* (Клуб дослідників Батьківщини). Саме цей дослідник став одним із основоположників вивчення календарних обрядів японців.

У 1913 році вийшов друком перший номер наукового журналу “*Кьодокенкю*” (“Дослідження Батьківщини”), в якому було опубліковано статті відомих науковців-етнологів: Накаяма Таро (1876 – 1947), Орікучі Сінобу (1887 – 1953), Мінаміката Кумакудзу (1867 – 1941) та ін. Після припинення його видання у 1917 році поступово стали з’являтися наукові журнали, присвячені різноманітним етнографічним проблемам, такі як “*Додзоку то денсецу*” (“Народні звичаї та міфи”), “*Міндзоку то рекісі*” (“Народ та історія”), “*Міндзоку геідзюцу*” (“Народне мистецтво”), “*Міндзоку*” (“Народ”), “*Міндзоку*” (“Фольклор”), “*Табі то денсецу*” (“Мандри і міфи”) тощо.

Так званий період становлення почався з 1934 року, коли відбулася перша наукова конференція “*Мокуйокаї*” під керівництвом Янагіта Куніо, яка стала осередком етнографічних досліджень в Японії і продовжувала своє існування до 1947 року. В тому ж 1934 році під керівництвом Янагіта почалися масштабні етнографічні дослідження по всій країні, результати яких було зібрано і видано у трьох книгах “*Сансон сеїкацу но кенкю*” (“Дослідження життя

гірських сіл”)¹⁰, “*Каісон сеікацу но кенкю*” (“Дослідження життя приморських сіл”)¹¹ і “*Рімо сеікацу но кенкю*” (“Дослідження життя сіл на далеких островах”)¹².

Декілька років Янагіда Куніо керував Японським етнографічним товариством (*Ніхон міндзоку гаккай*), заснованим ним ще у 1935 р. Навколо Янагіда Куніо об'єдналися вчені, які займалися вивченням різних аспектів традиційної японської культури у всіх префектурах країни. У 1956 р. Янагіда Куніо видав свою монографію “*Ніхон-но мацури*” (“Японські свята”)¹³.

Як японці називають святкові дні? На думку Янагіта Куніо, слово “сецу” здавна вживалося з цією метою. У такі дні не просто відпочивали від роботи. Цей відпочинок був дуже важливим, оскільки людям треба було мати сили, щоб добре підготуватися до зустрічі богів. У такі дні вони приносили в жертву богам різні страви і sake, куштуючи це ніби-то разом з ними. Тоді така їжа мала назву “секу (сецу+ку), де другий ієрогліф “ку” у цьому слові мав значення “жертва”. Та поступово люди почали забувати про первісне значення слова і вживали його вже, не маючи на увазі жертвоприношення, а узагальнили значення, говорячи в цілому про свято¹⁴. Однак Морі Камей, досліджуючи святкові дні у період *Едо*, (1603 – 1867), зробив висновок, у якому розділив їх на три категорії: традиційні свята, що виникли на основі релігійних вірувань; свята, що поєднують у собі традиційні та нові елементи; звичайні вихідні дні, коли люди не працюють¹⁵. Але ймовірно, що “сецу” Янагіта Куніо і перша категорія класифікації, що запропонована Морі Камей, співпадають за своїм значенням.

Починаючи з періоду *Таішьо* (1912 – 1926) і до початку епохи *Шьова* (1926 – 1989) етнографічні матеріали і статті публікувалися переважно у таких журналах, як “*Кьодо кенкю*” (“Дослідження Батьківщини”), “*Міндзоку*” (“Народ”), “*Міндзоку*” (“Фольклор”), “*Табі то денсецу*” (“Мандрі і міфи”) та інших, найвідомішим з яких було видання під назвою “*Джінруйгаку дзассі*” (“Антропологічний журнал”).

Спочатку більшість досліджень була пов'язана зі святкуванням Нового року, але поступово з'являлися публікації, що розповідали про сільськогосподарські ритуали, які містили у собі такі свята, як *О-бон* (День зустрічі з душами померлих предків) й *Іноко* (Закінчення збору врожаю), а також дослідження про святкування *Секку* (Змін пір року) тощо. У своїх статтях, які були видані в 1930 – 31 рр., Орікучі Сінобу¹⁶ та Янагіта Куніо¹⁷ комплексно дослідили весь цикл річних свят, проаналізували їх структуру, чим заклали міцне підґрунтя для подальшого розвитку досліджень у цій сфері.

Календарні звичаї мають різне значення і святкуються у різні дні протягом року, але можна простежити деякі закономірності розташування свят у календарі. Якщо розділити 12 місяців навпіл, то в обох половинах можна побачити схожі обряди, які ще й співпадають за датами святкування. Наприклад, так званий Малий Новий рік (*ко-сьогацу*) у січні та *Обон* у липні або серпні; *Хіган* – свята весняного та осіннього рівнодення; *Оохарае* – обряди, що виконуються 30 червня та 31 грудня; або весняні та осінні *Сянічі* – свята богів землі. Орікучі Сінобу, другий найвидатніший етнограф після Янагіта Куніо, пояснює це так: кінець червня і початок липня – це так само, як і кінець грудня та початок січня, перехід від старого року до нового. Адже у давнину в Японії рік складався з двох частин¹⁸. Хіраяма Бінджіро у своїй статті пише, що свята, про які містяться відомості у літературі епохи *Хейан* (794 – 1192), чітко повторюються двічі на рік. Тобто порівнюючи і аналізуючи структуру тогочасних і сучасних свят, він також пояснює їх фактом ніби дублювання поділу року на дві частини, що існувало у давні часи¹⁹.

Янагіта Куніо та Орікучі Сінобу розглядають походження сучасних календарних свят в Японії шляхом аналізу та вивчення традиційних свят японських селян, які свого часу потрапили під вплив китайських традиційних свят, що були принесені японськими аристократами, які навчалися в Китаї. В результаті цього складного процесу утворилися сучасні календарні звичаї, які містять багато різних елементів²⁰. У більшості статей японських дослідників наголошується на впливі аристократії на селянські свята, але деякі свята зазнали зворотного ефекту. Серед таких можна навіть знайти свята імператорської родини. Наприклад, свято *Хассаку*, первісне походження якого пов'язане з ритуалом побажання селянами гарного врожаю, стало основою для самурайського обряду принесення в жертву богам першого врожаю. Поступово перший врожай змінився конем, мечем тощо, що самураї приносили в подарунок своєму хазяїну. Можна побачити, що зміст та мета цього звичаю з часом зовсім змінилися, але назва залишилася та сама. З часом обряд дарування подарунків увійшов до побуту імператорської родини, але звичайно в ньому вже не залишилося нічого спільного з початковим ритуалом селян²¹.

1930 – 1940-і рр. можна вважати періодом найвищого розквіту японської етнографії, на чолі якої знаходився Янагіта Куніо. Особливість японської етнографії на цьому етапі полягала в тому, що її розвиток відбувався не під керівництвом японського уряду, а був ініціативою вихідців з народу.

У 1935 році Аріга Кізаемон опублікував свої дослідження про свята так званого Малого Нового року (*Косьогацу*) у статті *Тае то мура но сейкацу-сосікі* (Садження рису і організація сільського життя)²². Під час другої світової війни вийшло друком ряд праць Міямото Цунеічі²³, а також роботи Хаякава Котяро²⁴ та Курата Ічіро²⁵, що були присвячені питанню *Са но камі* (Боги рису), книга *Носон но ненчу-гьодзі* (Календарні звичаї села)²⁶ Такеда Хісайосі, у якій було зібрано багато цікавих матеріалів про традиції провінції Канто тощо.

З вересня 1935 року *Мінкан-денсьо но каі* (Всеяпонська асоціація дослідників народних звичаїв), яку у 1949 році було перейменовано на *Ніхон міндзоку-гаккаі* (Асоціація японських етнографів), почала видавати щомісячний журнал “*Мінкан-денсьо*” (“Народна спадщина”), в якому було опубліковано статті визначних дослідників Вакаморі Таро²⁷ і Наое Хіроджі²⁸. Також було видано низку спеціальних випусків журналів, присвячених окремим темам: новорічним святкам японців²⁹, *Обон*³⁰, поминанню душ померлих предків³¹, що містили багато цінних етнографічних матеріалів. З того часу і до закінчення війни дослідження у цій сфері були надзвичайно плідними, хоча в цілому для Японії цей історичний період був дуже важкий. Крім вищезгаданих праць, виданих у післявоєнний період, на увагу заслуговують статті Хіраяма Біндзіро³², Накамура Такао³³ та ін.

У 1948 році було засновано Інститут етнографії – *Міндзокугаку кенкюдзьо*, який видав “*Міндзокугаку дзітен*” (Етнографічний словник)³⁴ і “*Ненчу-гьодзі дзусецу*” (Довідник календарних звичаїв з малюнками)³⁵.

У статтях *Нандо-гамі о мегуру мондаі* (Боги, що живуть у шафі)³⁶ Ісідзука Такатосі, *Іе но камі кьораі но сінко* (Вірування у переміщення домових богів)³⁷ Цубоі Хірофумі та *Ненчу-гьодзі но нідзю-козо* (Подвійна структура календарних свят)³⁸ Хіраяма Біндзіро продовжувався розгляд питань, пов'язаних з віруваннями у міграції богів. Результати досліджень свят *Аенокото* (Свято весняних проводів у поле і осінніх зустрічей богів з поля додому) на півострові Ното, які проводилися *Кюгаккаі* (Союз дев'яти наукових асоціацій)³⁹, були надруковані у низці статей Янагіта Куніо⁴⁰, Ікегамі Хіромаса⁴¹ та Хорі Ічіро⁴². Мацудаіра Наріміцу⁴³ також досліджував *То-кан'я* як ритуал святкування завершення збору врожаю. Після того як Вакаморі Таро представив світу свою роботу *Ненчу-гьодзі* (Календарні свята)⁴⁴, в якій за основу було взято накопичені різними дослідниками матеріали, вийшло сім томів книги *Ніхон-міндзокугаку-таікеі* (Велика серія японської етнографії), де вперше були надруковані статті, присвячені аналізу власне календарної системи, серед яких *Койомі то ненчу-гьодзі* (Календар і календарні свята)⁴⁵ Вада Масакуні, *Ноко-ненчу-гьодзі* (Аграрні календарні звичаї)⁴⁶ Інокучі Сьодзіта та *Ненчу-гьодзі но сьакі-сеі то чіікі-сеі* (Регіональність і соціальність календарних свят)⁴⁷ Цубоі Хірофумі. Треба особливо відзначити роботи Оно Дзюро⁴⁸, який на підставі зібраних матеріалів на півдні острова Кюсю постійно висував нові теорії щодо походження тих чи інших календарних свят. У той же час такі дослідники, як Сакураі Токутаро⁴⁹, Танака Сен'ічі⁵⁰, Учїда Кенсаку⁵¹ у своїх роботах розглядали календарні свята в історичному аспекті.

Справжнім лідером етнографічних досліджень залишався Янагіта Куніо, який до цього часу вже опублікував методичний посібник про те, як збирати фольклорні матеріали⁵², а також видав “*Саідзі сьодзоку го*” (“Словник для дослідників календарних звичаїв”)⁵³. Крім того, після другої світової війни він представив свої роботи про вірування у душі померлих предків, польових богів та дні, коли японці їдять деякі ритуальні страви (1963), а також видав узагальнюючі праці про календарні обряди⁵⁴.

Після епохи *Мейдзі* (1868 – 1912), а особливо після другої світової війни, зміст та вигляд календарних звичаїв зазнали досить сильних змін.

Наприкінці 70-х рр. ХХ ст. завдяки появі нових методів досліджень, упорядкуванню раніше зібраних матеріалів, опублікуванню серії нових книжок, створенню багатьох етнографічних музеїв і підготовці фахівців у цій галузі відбулося відродження і початок нового етапу в розвитку етнографічних досліджень у Японії.

У цьому процесі треба віддати належне Оно Дзюро⁵⁵, який опублікував одну за одною нові

теорії на основі власно зібраних матеріалів на півдні острова Кюсю, та іншим сучасним дослідникам: Сакураї Токутаро⁵⁶, Танака Сен'ічі⁵⁷, Учїда Кенсаку⁵⁸, Міята Нобору⁵⁹ тощо.

Наприклад, Танака Сен'ічі досліджував причини поступового зникнення деяких свят. У результаті він зробив висновок, що зникають звичаї, значення і походження яких люди забувають⁶⁰. У свою чергу, Міята Нобору детально аналізуючи зміни календарних звичаїв, пояснював їх процесом урбанізації сіл⁶¹. З іншого боку, з'являлися нові свята, наприклад, *Бон-одорі* (танці під час свята *Обон*). Хоча це свято має однакову назву зі святом шанування душ померлих предків, але вже майже не має ніякого зв'язку з ним – зараз це просто літня вечірня розвага. Також календарним святом сучасного японського суспільства можна вважати не так давно запозичені з Америки та Європи Різдво та день св. Валентина.

Важливим етапом у вивченні циклу календарних свят стала публікація у 1974 р. багатотомної серії "Японський етнографічний атлас"⁶², що була цілком присвячена передноворічним і новорічним звичаям і обрядам японців. У атласі систематизований величезний етнографічний матеріал з новорічного циклу, що представляє всі префектури Японії. До нього додається 30 мап, що відображають ступінь поширеності найважливіших елементів передноворічних і новорічних звичаїв і обрядів. Книга містить також унікальні фотографії, докладний коментар до мап тощо.

Таким чином, у дослідженні календарних звичаїв та обрядів японців умовно можна виділити чотири періоди: початковий (XVII – поч. XX ст.), формування (поч. XX – 1934 р.), становлення (1934 – 70-ті рр. XX ст.) та сучасний, що в цілому відповідають етапам розвитку етнографічної науки в Японії.

¹ Мотоорі Норінага Тамакацума (Бамбуковий кошик) // *Ніхон сісо таїкеі* (Велика серія японських думок). – Т. 40. – Токіо, 1978.

² Аmano Садакаге Сюдзірі // Сюдзірі. – Нагоя, 1893.

³ Кітамура Нобуйо Кіюсьоран // Кіюсьоран. – Токіо, 2002 – 2004.

⁴ Кітагава Морісада Кінсеі-фудзокусі (Історія народних звичаїв Нового часу). – Токіо, 1996 – 2002.

⁵ Ніхон кікобун сюсеі (Великий збірник японських подорожних нотатків). – Т. 1. – Токіо, 1979.

⁶ Судзукі Бокусі Хокуецу-сеппу (Зошит зі сніжної країни Хокуецу). – Токіо, 1955.

⁷ Акамацу Йосітомо Тонегава-дзусі (Енциклопедія з малюнками з річки Тоне) // Токіо, 1967.

⁸ Сугае Масумі Масумі-юран-кі (Подорожні записи Масумі). – Токіо, 1965 – 1968.

⁹ Ясіро Хіроката Сьококу-фудзоку-тоідзьо-котае (Листи та відповіді з запитаннями щодо народних звичаїв різних регіонів). – Токіо, 1934.

¹⁰ Янагта Куно та ін. Сансон сеїкацу но кенкю (Дослідження життя гірських сіл). – Токіо, 1937.

¹¹ Янагіта Куно та ін. Каїсон сеїкацу но кенкю (Дослідження життя приморських сіл). – Токіо, 1949.

¹² Ніхон-міндзоку-гаккаї та ін. Ріто сеїкацу но кенкю (Дослідження життя сіл на далеких островах). – Токіо, 1966.

¹³ Янагіта Кунію Ніхон-но мацурі (Японські свята). – Токіо, 1983.

¹⁴ Янагіта Кунію Ненчу-гьодзі (Календарні свята) // Ненчу-гьодзі-какусьо (Нотатки про календарні свята). – Токіо, 1977. – С. 22.

¹⁵ Морі Камей Кінсеі ногьо-родо-дзікан нарабіні кюдзіцу но тосеі (Організація робочого часу та вихідних днів у селі в епоху Едо) // Сякаї-кейдзаї-сі-гаку (Історія соціальної економіки). – 1950. – № 16. – Випуск 1.

¹⁶ Орікучі Снобу Ненчу-гьодзі (Календарні свята) // Орікучі Сінобу дзенсю (Повне зібрання статей і творів Орікучі Сінобу). – Т. 13. – Токіо, 1955.

¹⁷ Янагіта Кунію Мінканрекі-сьоко (Маленькі роздуми про народний календар) // Теїхон Янагіта Кунію сю (Збірка Янагіта Кунію). – Т. 15. – Токіо, 1963.

¹⁸ Орікучі Снобу Ненчу-гьодзі (Календарні свята) // Орікучі Сінобу дзенсю (Повне зібрання статей і творів Орікучі Сінобу). – Т.15. – Токіо, 1955. – С. 54–55.

- ¹⁹ Хіраяма Бінджіро Ненчу-гьодзі но нідзю-козо (Подвійна структура календарних свят) // Ніхон-міндзокугаку (Японська етнографія). – 1957. – № 4. – Випуск 2. – С. 89–95.
- ²⁰ Орікучі Сінобу Вказ. праця. – С. 48–50.
- ²¹ Хіраяма Бінджіро Хассаку-сюдзоку (Звичай Хассаку) // Рекісігаку (Історикознавство). – 1949. – № 1.
- ²² Аріга Кідзаемон Тауе то мура но сеікацу-сосікі. (Посадка рису та організація життя селян) // Міндзокугаку-кенкю. – 1935. – № 1. – Випуск 3.
- ²³ Міямото Цунеічі Мінканрекі (Народний календар), Іноко-гьодзі (Звичай *Іноко*) – 1951, Сін кока ненчу-гьодзі (Нова книга про календарні звичаї у селі) // Мінканрекі (Народний календар). – Токіо, 1942.
- ²⁴ Хаякава Котяро Но то мацурі (Сільське господарство та свято). – Токіо, 1942.
- ²⁵ Курата Ічіро Но то міндзокугаку (Сільське господарство та етнографія). – Токіо, 1944.
- ²⁶ Такеда Хісайосі Носон но ненчу гьодзі (Календарні звичаї села). – Токіо, 1943.
- ²⁷ Вакаморі Таро Хассаку-ко (Роздуми про свято Хассаку) // Мінкан-денсьо (Народна спадщина). – 1942. – № 8. – Випуск 4.
- ²⁸ Наое Хіродзі Хачігацу-дзюгоя-ко (Роздуми про серпневе свято милування місяцем) // Мінкан-денсьо. – 1950. – № 14. – Випуск 8.
- ²⁹ Мінкан-денсьо. – 1942. – № 8. – Випуск 9.
- ³⁰ Мінкан-денсьо. – 1943. – № 9. – Випуск 3.
- ³¹ Мінкан-денсьо. – 1944. – № 10. – Випуск 7–8.
- ³² Хіраяма Бінджіро Торікосі-сьогацу но кенкю (Дослідження звичаю передчасно святкувати Новий рік) // Дзінбун-кенкю (Гуманітарні дослідження). – 1952. – № 1.
- ³³ Накамура Такао Намахаге-какусьо (Нотатки про Намахаге) // Міндзокугаку-кенкю (Антропологічні дослідження). – 1950. – № 16. – Випуск 3.
- ³⁴ Міндзокугаку кенкюдзьо (Інститут етнографії) Міндзокугаку дзітен (Етнографічний словник). – Токіо, 1951.
- ³⁵ Міндзокугаку кенкюдзьо (Інститут етнографії) Ненчу-гьодзі дзусецу (Довідник календарних звичаїв з малюнками). – Токіо, 1955.
- ³⁶ Ісідзука Такатосі Нандо-гамі о мегуру мондаі (Боги, що живуть у шафі) // Ніхон-міндзокугаку (Японська етнографія). – 1954. – № 2. – Випуск 2.
- ³⁷ Цубоі Хірофумі Іе но камі кьораі но сінко (Вірування у переміщення домових богів) // Ніхон-міндзокугаку (Японська етнографія). – 1957. – № 4. – Випуск 4.
- ³⁸ Хіраяма Бінджіро Ненчу-гьодзі но нідзю-козо (Подвійна структура календарних свят) // Ніхон-міндзокугаку (Японська етнографія). – 1957. – № 4. – Випуск 2.
- ³⁹ Союз дев'яти наукових асоціацій складається з: Ніхон-міндзоку-гаккаі (Асоціація японських етнологів), Ніхон-сякаі-гаккаі (Асоціація японських соціологів), Ніхон-дзінруі-гаккаі (Асоціація японських антропологів), Ніхон-сюкьо-гаккаі (Асоціація японських релігієзнавців), Ніхон-чірі-гаккаі (Асоціація японських географів), Ніхон-міндзоку-гаккаі (Асоціація японських фольклористів), Ніхон-генго гаккаі (Асоціація японських лінгвістів), Ніхон-сінрі-гаккаі (Асоціація японських психологів), Тойо-онгаку-гаккаі (Асоціація дослідників східної музики).
- ⁴⁰ Янагіта Кунію Іне но убуя (Кімната для зберігання рису) // Ніінаме-кенкю-каі. Ніінаме но Кенкю (Дослідження обряду підношення першого врожаю рису богам). – Т. 1. – Токіо, 1953.
- ⁴¹ Ікегамі Хіромаса Та но Камі гьодзі (Свято богів рисового поля) // Ніінаме-кенкю-каі Ніінаме но Кенкю (Дослідження обряду підношення першого врожаю рису богам). – Т. 1. – Токіо, 1953.
- ⁴² Хорі Ічіро Оку-нотто но носон-гіреі ні цуіте (Про сільськогосподарський ритуали далекого півострову Ното) // Ніінаме-кенкю-каі Ніінаме но Кенкю (Дослідження обряду підношення першого врожаю рису богам). – Т. 2. – Токіо, 1955.
- ⁴³ Мацудаіра Наріміцу То-кан'я но Кенію (Дослідження звичаю Токан'я) // Ніінаме-кенкю-каі Ніінаме но Кенкю (Дослідження обряду підношення першого врожаю рису богам). – Т. 2. – Токіо, 1955.
- ⁴⁴ Вакаморі Таро Ненчу-гьодзі (Календарні свята). – Токіо, 1957.

- ⁴⁵ Вада Масакуні Койомі то ненчу-гьодзі (Календар і календарні свята) // Ніхон-міндзокугаку-таікеі (Велика серія японської етнографії). – Т. 7. – Токіо, 1959.
- ⁴⁶ Інокучі Сьозі Ноко-ненчу-гьодзі (Аграрні календарні звичаї) // Ніхон-міндзокугаку-таікеі (Велика серія японської етнографії). – Т. 7. – Токіо, 1959.
- ⁴⁷ Цубоі Хірофумі Ненчу-гьодзі но сякаі-сеі то чіікі-сеі (Регіональність і соціальність календарних свят) // Ніхон-міндзокугаку-таікеі (Велика серія японської етнографії). – Т. 7. – Токіо, 1959.
- ⁴⁸ Оно Дзюро Ноко-гіреі но кенкю (Дослідження сільськогосподарських ритуалів). – Токіо, 1970.
- ⁴⁹ Сакураі Токутаро Бунка-хенйо (Зміни у культурі) // Мімасака но міндзоку (Народні звичаї регіону Мімасака) – Токіо, 1963.
- ⁵⁰ Танака Сен'ічі Ненчу-гьодзі сьомецу но сьосо (Причини зникнення народних свят) // Ніхон-міндзоку-гаккаі каіхо (Бюлетень асоціації японських етнологів). – 1965. – № 41.
- ⁵¹ Учїда Кенсаку Сайтама-кен кю-Нїдзагун но міндзоку (Народні звичаї колишнього Нїдза-гун префектури Сайтама). – Кїтамото, 1974.
- ⁵² Янагіта Куніо Ненчу-гьодзі саісю хякко (Сто підказок як збирати матеріали про календарні звичаї) // Мінкан-денсьо (Народна спадщина). – 1937. – № 2. – Випуск 5–8.
- ⁵³ Янагіта Куніо Саїдзі сюдзоку гоі (Словник для дослідників календарних звичаїв). Токіо, 1939.
- ⁵⁴ Янагіта Куніо Ненчу-гьодзі (Календарні свята) // Ненчу-гьодзі-какусью (Нотатки про календарні свята). – Токіо, 1977.
- ⁵⁵ Оно Дзюро Ноко-гіреі но кенкю (Дослідження сільськогосподарських ритуалів). – Токіо, 1970.
- ⁵⁶ Сакураі Токутаро Бунка-хенйо (Зміни у культурі) // Мімасака но міндзоку (Народні звичаї регіону Мімасака) – Токіо, 1963.
- ⁵⁷ Танака Сен'ічі Ненчу-гьодзі сьомецу но сьосо (Причини зникнення народних свят) // Ніхон-міндзоку-гаккаі каіхо (Бюлетень асоціації японських етнологів). – 1965. – № 41.
- ⁵⁸ Учїда Кенсаку Сайтама-кен кю-Нїдзагун но міндзоку (Народні звичаї колишнього Нїдза-гун префектури Сайтама). – Кїтамото, 1974.
- ⁵⁹ Міята Нобору та ін. Сайтамакен Ірума-тобу-чіку но міндзоку (Народні звичаї східного регіону Ірума префектури Сайтама). – Сайтама, 1974.
- ⁶⁰ Танака Сен'ічі. Вказ. праця.
- ⁶¹ Міята Нобору. Вказ. праця.
- ⁶² Ніхон міндзоку чїдзу (Японський етнографічний атлас). – Токіо, 1974.